

A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Somogy vármegyében 1760–1950-ig

SZILINÉ DECSI MÁRTA ÉS DR. ZALAI KÁROLY

A szerzők vizsgálták Somogy vármegye gyógyszerészetének megjelenését és fejlődését az 1760–1950 közötti időszakban. A megye területén 6 reáljogú, 2 szerzetesrendi és 59 személyi jogú gyógyszertár működött. A vármegye gyógyszerítári hálózatának fejlődését négy szakaszra osztották, melyből legjelentősebb az 1890–1940 közötti időszak 46 gyógyszertár-alapítással. A gyógyszertárak és gyógyszerészek helyzetét, munkáját korabeli gyógyszerítárvizsgálati jegyzőkönyvek alapján értéklik.

*

A gyógyszerítári hálózat kialakulását és fejlődését, benne a gyógyszerészeti gyakorlat magyarországi történetének szintézisét csak abban az esetben lehet tudományos igénnyel elkészíteni, ha az ország közigazgatási egységei, a megyék gyógyszerészetének története már feldolgozásra került. Munkánkkal ehhez kívántunk Somogy vármegye feldolgozásával hozzájárulni.

A téma indítását a vármegye közigazgatás-történetének áttekintésével kezdtük, bemutatva a járások és a megye területi időközi változásait és módosulásait. Felkutatottuk azokat a helyi gazdasági, társadalmi és közegészségügyi viszonyokat, amelyek a gyógyszerítárhálózat időrendi kialakulásában meghatározó szerepet játszottak. A megye területén az első gyógyszertárak megjelenését a XVIII. században fejlődésnek indult mezővárosok gazdasági alapjai tették lehetővé. Az első gyógyszertárat, a kaposvári Városi Gyógyszertárat 1760-ban állították fel. A gyógyszerészet kialakulását és fejlődését elemezve megállapítható volt, hogy mindenkor a társadalmi és gazdasági biztonság szolgáltatta az alapot a gyógyszerészeti gyakorlat kialakulásához és fejlődéséhez. Ezt a történelmileg igazolt tényt napjainkban és a jövőnkre is meghatározó tényezőként kell elfogadnunk.

A gyógyszerítárhálózat kulturátereplő funkciói ismeretese, de az is tény, hogy ebben a korszakban csak ott létezhettek a kor színvonalánál fejlettebb gyógyszertárak, ahol a kulturális feltételek is megvoltak. A gyógyszertárak tehát az urbanizációs fejlődés indukálói, de egyben mutatói is voltak.

A gyógyszerítár-alapításoknál a földesúr beleegyezése, a helyi és a megyei szervek hozzáállása, a hatalmi szervekkel való kapcsolat nagy szerepet játszottak.

A gyógyszerítári hálózat fejlődésének statisztikai adatait elemezve a gyógyszerítári hálózat fejlődésében négy különböző típusú fejlődési szakaszt különböztünk meg. Ezek az alábbiak:

1. A gyógyszerészet megjelenésének szakasza

Ez a kezdeti szakasz, amely 1760–1850-ig tartott és a vizsgált korszaknak majdnem a felét teszi ki. Ez idő alatt összesen 13 gyógyszertárat alapítottak, 1800 előtt

5 gyógyszertárat, melyekből 3 még a század vége előtt megszűnt. Tehát megállapítható, hogy a XVIII. században a vármegye gyógyszertárakkal való ellátottsága elégtelen volt és messze elmaradt az országos átlagtól. A gyógyszertárak további alapítására a vármegyeszékhely Kaposvár és a mezővárosok fokozottabb fejlődése következtében került sor. Ezen felül nagy szerepe volt még a vármegyei úthálózat bővítésének és korszerűsítésének, valamint a vármegyei tisztifőorvos, dr. Csorba József egészségügyi szervező munkájának. Ebben a korszakban 1800–1850-ig Kaposváron és a járási székhelyeken jött létre egy-egy gyógyszertár, szám szerint 8. Az 1760–1850 korszakban alapított gyógyszertárak az alábbiak voltak:

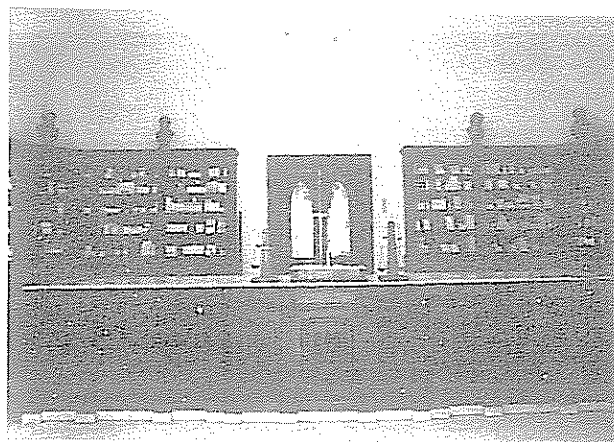
1760	Kaposvár	
1763	Andocs	
1769	Segesd	
1784	Kaposvár	Arany Oroszlán
1797	Marcali	Szentháromság
1808	Szigetvár	Magyar Korona
1821	Csurgó	Megváltó
1826	Karád	Szentlélek
1833	Nagyatád	Szent István
1834	Kaposvár	Magyar Korona
1839	Nagybajom	Magyar Király
1844	Sellye	Arany Sas
1849	Tab	Igazság

2. A lassú fejlődés szakasza, amely 1850–1890, mindössze 40 évig tartott, s ezalatt 8 személyi jogú gyógyszertár került felállításra, melyek a következők:

1860	Somogyzil	Szent István
1861	Lengyeltóti	Angyal

1. ábra A kaposvári Arany Oroszlán gyógyszertár inodája

2. ábra A kaposvári Arany Oroszlán gyógyszertár officinája

1865	Barcs	Igazság
1874	Kadarkút	Órangyal
1874	Nemesvid	Megváltó
1878	Babócsa	Megváltó
1883	Szigetvár	Zrínyi Miklós
1889	Mernye	Órangyal

3. A dinamikus fejlődés szakasza, amely 1890—1940-ig tartott. A XIX. század végén a gazdasági fellendülés, a demográfiai növekedés, valamint a közegészségügyi törvény életbe lépése és a Magyar Gyógyszerkönyv megjelenése dinamikus fejlődést indított meg, amely a XX. században is folytatódott.

A kisebb helységekből is megnyílt a lehetőség a gyógyszertárak felállítására. Ez a szakasz a vizsgált korszak időtartamának egynegyedét teszi ki, mely alatt 40 gyógyszertárat állítottak fel és így a gyógyszertárak száma az előző szakaszokhoz viszonyítva a háromszorosára növekedett. Ez a fejlődés azonban nem volt egyenletes. Különösen gyors fejlődést tapasztalhattunk az 1890—1900. és 1920—1930. közötti években, amikor egy-egy évtized alatt 13 gyógyszertár létesült. Tehát Somogy ekkorra már behozta lemaradását az országos viszonyokhoz képest, sőt túl is szárnyalta azt. Az adatokat táblázat mutatja:

1891	Balatonboglár	Boldogságos Szűz Mária
1891	Gyöngyösmellék	Isteni Gondviselés
1892	Ádánd	Órangyal
1893	Iharosberény	Isteni Gondviselés
1893	Köröshegy	Szentlélek
1893	Barcs	Megváltó
1894	Igal	Órangyal
1894	Böhönye	Órangyal
1895	Somogyvár	Szentháromság
1896	Kaposvár	Arany Kereszt
1896	Szulok	Magyar Korona
1896	Balatonszentgyörgy	Órangyal
1899	Berzence	Szűz Mária
1901	Nágocs	Jézus Szíve
1905	Mozsó	Szent Margit
1906	Nagyatád	Turul
1907	Csokonyavisonta	Megváltó
1908	Kaposvár	Kígyó

1910	Balatonföldvár	Isteni Gondviselés
1914	Kéthely	Segítő Mária
1914	Felsőseged	Szent László
1919	Csurgó	Szabadság
1919	Kaposvár	Igazság
1922	Balatonszemes	Angyal
1923	Nagyberki	Órangyal
1923	Marcali	Remény
1923	Zákány	Szent Terézia
1924	Gamás	Segítő Szűz Mária
1925	Kaposfő	Szent Vendel
1926	Balatonkiliti	Gondviselés
1926	Kaposvár	Megváltó
1927	Kutas	Egészség
1927	Somogyjád	Remény
1927	Balatonzamárdi	Magyar Korona
1929	Balatonmária	Segítő Mária
1929	Balatonlelle	Boldogságos Szűz Mária
1930	Nemesdéd	Szeretet
1931	Lábod	Isteni Gondviselés
1931	Balatonszárszó	Angyal
1931	Fonyód	Angyal
1933	Balatonújhely	Gondviselés
1933	Törökkoppány	Szent Antal
1934	Mezőcsokonya	Csodaszarvas
1934	Lakócsa	Páduai Szent Antal
1935	Drávafok	Jézus Szíve
1938	Topovár	Három Királyok

4. A lelassuló szakasz, amely 1940—1950-ig tartott és csupán 1 gyógyszertárat alapítottak.

1941 Némethad Szent Antal
A jelenség a II. Világháborúra és annak következményeire vezethető vissza.

Vizsgálataink alapján megállapítottuk, hogy az első, fejlődési szakaszban 10 évenként átlagosan 1,5, a másodikban 2, a harmadikban 9,2, a negyedikben pedig 1 gyógyszertárat alapítottak. Kimutatható, hogy a gazdasági és társadalmi fejlődés időszakosan hol gátló, hol serkentő hatást gyakorolt a gyógyszertári hálózat fejlődésére. Ha a népesség számához viszonyítva vizsgáljuk a gyógyszertári hálózat fejlődését, megállapíthatjuk, hogy 1910-ben érte el az optimálisnak tartott szintet, ami 10 000 lakost jelent 1 gyógyszertárra, az utána következő növekedés már nem értékelhető pozitívan.

A megyei hatóságok mindig messzemenően figyelembe vették, hogy a gyógyszertárak jövedelmezősége biztosítva legyen, amire a környező gyógyszertárak tulajdonosai is különösképpen ügyeltek. Érdekes módon főleg az 1920-as években a belügyminisztérium engedélyezési zárlata ellenére jó néhány gyógyszerésznek sikerült az engedélyt megszerezni és gyógyszertárat felállítani.

A megyében Kaposváron kívül, ahol 6 gyógyszertár volt, még Szigetváron, Marcaliban, Baracson, Nagyatádon és Csurgón volt egynél több, azaz 2 gyógyszertár. Utóbbiakban a második gyógyszertár szükséges volta megkérdőjelezhető, mert lélekszámuk 5000 körül volt, vagy annál is kevesebb. A forgalom megoszlása következtében anyagi helyzetük hamarosan megintgott, amit nemcsak az újonnan, hanem a régebben alapított gyógyszertár forgalma is megszenvedett. Némi ellen csődjelzés is indult.

A gyógyszerertári hálózat területi eloszlásának vizsgálatánál döntő jelentőségűnek látszik az adott terület földrajzi adottságain túl az utak és a vasutak kiépítésének iránya, a népsűrűség és a gyógyszertárak vonzás-körzetének nagysága.

A gyógyszertárak tulajdonviszonyai a következő képet mutatják: a megye területén 6 reáljogú, 2 szerzetesrendi és 59 személyi jogú gyógyszertár működött.

Munkánk során kiemelten foglalkoztunk a fellelhető gyógyszertárvizsgálati jegyzőkönyvekkel, amelyeket két különböző korszakból kiemelt tisztifőorvosi jegyzőkönyv összehasonlításával végeztünk. Megállapítottuk, hogy a jegyzőkönyv szerkezete az idők folyamán megváltozott, tartalmilag is bővebb lett, mivel a gyógyszerzet fejlődésével párhuzamosan új szempontokat is figyelembe kellett venni. Megállapítottuk, hogy a gyógyszertárak felszereltsége minden esetben a tulajdonos áldozatvállalásától és szakmai ismereteitől függött, de a jogszabályokban előírt feltételeknek egy-két kivételtől eltekintve megfeleltek. Személyi ellátottságukat ugyancsak anyagi tényezők határozták meg, melyek aránytalanságokhoz vezettek. Kaposváron és a megye központi fekvésű nagyobb helységeiben a gyógyszertár-tulajdonosok alkalmaztak segédgyógyszerészeket, gyakornokokat, de a gyógyszertárak mintegy kétharmadában a tulajdonos gyógyszerész egymaga dolgozott. E gyógyszertáraknál tapasztalható gyakori tulajdonosváltás a forgalmuk és a jövedelmük elégtelenségére enged következtetni. A nagy forgalmú gyógyszertárak tulajdonosai ezzel szemben esetenként bérbe adták gyógyszertáraikat, s ezzel egy időben fiókgyógyszertárt nyitottak, emellett volt idejük a közéleti szereplésre is.

Megállapítható tehát, hogy a gyógyszertárvizsgálatok a teljes gyógyszerészi tevékenységre kiterjedtek, a gyógyszertár helyére, címére, a tulajdonosra, annak végzettségére, a gyógyszertárak helyiségeire, felszerelésére, ügyvitelére, szakkönyveire, a gyógyszerek minőségi és mennyiségi ellenőrzésére, a reagensekre, a gyógyszeranyagok beszerzésére. A jegyzőkönyvek záradékában a hatósági személyeknek (tisztí főorvos, járási főorvos, esküdt, bíró) nyilatkozni kellett a gyógyszertár közhírét, árszabását és kiszolgáltatását illetően. A záradék a gyógyszerész emberi magatartását, előljáróhoz és a közönséghez való viszonyát is tartalmazta. Néha elismerő, ritkábban elmarasztaló bejegyzéseikkel, a hiányosságok feltárásával és azok kijavításával a jobb gyógyszerellátást szolgálták.

A gyógyszertárak gyógyszerellátó tevékenysége a vizsgálati jegyzőkönyvek alapján a követelményszintnek megfelelő volt, egy-két kivételtől eltekintve, amikor a gyógyszerész etikátlan magatartása, a tőkeszegénység, vagy az elmerésedettt orvos-gyógyszerész kapcsolat okozott időleges ellátási problémákat.

Elemzéseink során megállapítottuk, hogy a vizsgált gyógyszertáraknál egyaránt fellelhető az egészségügyi

és a kereskedelmi jelleg, melyek a gyógyszertárak településen belüli elhelyezkedésénél is fontos szerepet játszottak.

Közegészségügyi jellegüket bizonyította a gyógyszertárak jogadományozási rendszere, jó felszereltségi állapotuk, személyi ellátottságuk, képzettségük, az orvos-gyógyszerész együttműködése, és a települést érintő közegészségügyi problémák megoldásában betöltött szerepük.

Kereskedelmi jellegükre utal a gyógyszertárak városközponti elhelyezkedése, a forgalmas piac és a közlekedési útvonalak közelében való felállításuk, valamint rentabilitásra való törekvésük.

A múltat elemezve megállapítható, hogy gyógyszertáraink szerepe a jövőben is meghatározó kell legyen az egészségügy terén, mivel gyógyszerészeink a lakosság legszélesebb rétegeivel érintkeznek. Így egészségnevelő munkájuk magasabb szinten szolgálhatja azt a célt, amit prevenciónak ismerünk, a múltban pedig járvány-megelőzésre tett intézkedésként tartottunk számon.

Munkánkkal ugyan a múltat kutattuk, de meggyőződésünk, miszerint egészségügyi hivatásunk fejlődéséért úgy lehet dolgozni, ha a hagyományok elemzésével igyekezzünk jövőbemetatató, hasznos értékeléseket levonni és azokat előbbrejutásunkért munkánkhoz felhasználni.

IRODALOM

1. Sziliné Decsi Márta: A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Somogy vármegyében 1760–1950-ig. Egyetemi doktori értekezés Budapest, 1988. — 2. Somogy Megyei Levéltár forrásai: Közgyűlési jegyzőkönyvek, alispáni iratok, közegészségügyi bizottság iratai, megyei lapok. — 3. Ruzsás Lajos: Dunántúli városfejlődés a kései feudalizmus korában. Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv. Kaposvár 1974. — 4. Leidecker Jenő: A Somogy megyei községi és körjegyzőségek megalakulásának története. Kézirat (E.N.) SML. — 5. Magyarországi vármegyék és városai. Somogy vármegye Szerk. Csányi Dezső, Bp. 1914. — 6. Király István: A második világháborút követő iparpolitikai törekvések és annak történeti előzményei Somogyban. Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv. Kaposvár 1975. — 7. T. Mérey Klára: Városiasodó településtípusok a századfordulón Somogy megyei példák alapján. Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv. Kaposvár 1987. — 8. Bodosi Mihály dr.: Somogy megye egészségügy-történetének adattára. — 9. Bácskay Vera: A város és társadalma a XVIII. században. Várostörténeti tanulmányok. Kaposvár 1975. — 10. Csorba József: Somogy vármegye ismertetése. Kaposvár 1857. — 11. Bereck Sándor: Kaposvár története. Kaposvár 1925. — 12. SML. Gyógyszertárak törzskönyve. 1936.

M. Szili-Decsi and K. Zalai: *Establishment and development of pharmacies in the county Somogy during the period 1760 to 1950.*

On the area of the county Somogy there were in function six pharmacies of so called real right, two belonged to monastic orders and 59 pharmacies of personal right. The development of pharmaceutical network has been divided into four periods, the most important of which was that of 1890 to 1940, when 46 pharmacies were founded. The situation of pharmacies and pharmacists as well as their activities have been evaluated by contemporary protocols of investigations of pharmacies.

(Somogy Megyei Tanács Gyógyszertári Központja, 7401 Kaposvár, Nagygát u. 1. Semmelweis OTE Egyetemi Gyógyszertár, Gyógyszerügyi Szervezési Intézet, 1092 Budapest, Hógyes Endre u. 9.)

Érkezett: 1989. XI. 7.